

NOȚIUNEA, CONȚINUTUL ȘI CLASIFICAREA SANȚIUNILOR JURIDICE

Ina BOSTAN,

lector superior, Universitatea Tehnică din Moldova, drd., Universitatea Liberă Internațională din Moldova

SUMMARY

The study of problems concerning legal penalties extends our knowledge about their importance, namely, the legal regulation, the way the legal rules influence on the behaviour of the society members, etc. To understand the law and the legal sanction, we should be aware not only of what the legal penalties represent under the conditions of the contemporary development of the state and society, which are their content, but their classification structure is also important, which is connected directly to the definition, penalty application and allows us to answer to a series of questions of practical importance: is it allowed or not to replace one type of sanctions with penalties of a different type, is it possible to combine different types of sanctions. The settlement of the issue is also important within the named problem: to use or not the whole diversity of legal sanctions in the mechanism of legal liability.

Keywords: social sanction, legal sanction, penalty, prohibitive penalty, legal norm, stimulus measure, legal liability, safety measure etc.

REZUMAT

Studierea problemelor privind sancțiunile juridice extinde cunoștințele noastre despre importanța lor, și anume, despre reglementarea juridică, modul de influență a normelor juridice asupra comportamentului membrilor societății etc. Pentru înțelegerea dreptului și sancționării de drept trebuie de conștientizat nu doar ce reprezintă sancțiunile juridice în condițiile de dezvoltare contemporană a statului și societății, care este conținutul lor, dar este importantă și structurizarea clasificării lor, care este legată nemijlocit cu definirea, aplicarea sancțiunilor și permite de a da răspunsuri la o serie de întrebări de importanță practică: se admite sau nu înlocuirea sancțiunilor de un tip cu sancțiuni de alt tip, este oare posibilă combinarea sancțiunilor de diferite tipuri. De asemenea, în cadrul problemei numite este importantă soluționarea chestiunii: se utilizează sau nu toată diversitatea de sancțiuni juridice în mecanismul răspunderii juridice.

Cuvinte-cheie: sancțiune socială, sancțiune juridică, pedeapsă, sancțiune prohibitivă, normă juridică, măsură de stimulare, răspundere juridică, măsură de siguranță etc.

Introducere. Problema sancționării juridice, constrângerii de stat este strâns legată de sancțiunile juridice. Cercetarea oricărui fenomen juridic nu trebuie să poarte un caracter fragmentar separat, ci trebuie făcută, ținând cont de locul lui în fenomenele mai mari care-l absorb, cu depistarea legăturilor funcționale, genetice și cu alte fenomene sociale și juridice. Examinarea sancțiunilor juridice în cadrul problemei de sancționare juridică poate oferi o prezentare mai obiectivă a sancțiunilor, deoarece sînt scoase la iveală multitudinea lor, rolul, valoarea în realizarea dreptului, precum și este arătată legătura cu constrîngerea de stat și răspunderea juridică.

Sancțiunile juridice au un rol important în exercitarea sancționării faptelor juridice ilicite, datorită faptului că, independent de tipul și eficiența lor, ele sînt îndreptate spre asigurarea realizării normelor juridice stabilite. E greu de închipuit

sancționarea juridică fără existența sancțiunilor juridice, deoarece este imposibil de a pune în vigoare normele juridice doar prin stabilirea unor anumite reguli de conduită, fără a stabili măsurile îndreptate spre asigurarea lor. Astfel, scopul nemijlocit al aplicării sancțiunilor juridice constă în asigurarea executării dispozițiilor legale.

Rezultate și discuții. În istoria dreptului, sancțiunile au constituit o componentă deosebit de importantă în cadrul tuturor sistemelor juridice. Dreptul nu ar avea substanță și finalitate fără sancțiune. Sancțiunea constituie însăși obiectul raportului juridic de constrîngere. Respectarea legalității democratice este o necesitate obiectivă a consolidării statului de drept. De aceea s-a spus, pe bună dreptate, că dreptul devine eficient numai în măsura în care sînt respectate prevederile sale [9, p. 125].

Problema sancțiunilor juridice este dezvoltată pe larg în teoria generală a dreptului și în alte științe de

ramură, cu toate acestea, noțiunea de sancțiune și o serie de probleme nemijlocite legate de această problemă, constituie obiectul unor discuții multianuale, în procesul căreia s-au depistat o serie de chestiuni examinate insuficient. Pe scara instrumentelor dreptului, putem observa că sancțiunea juridică nu reprezintă o categorie juridică, ci făcînd parte din sfera complexelor de drept, ea reprezintă o instituție juridică, cu toate consecințele ce decurg din aceasta, și anume, organizarea sistemică, principiile proprii care o guvernează. Desigur că nu o putem considera ca pe un element temporar, căci ea își are viața ei, existînd și dincolo de încălcarea unor norme juridice concrete. Cu toate acestea, ea nu este nicăieri definită ca instituție, cum de altfel, nici răspunderea juridică nu beneficiază de o definiție legală corespunzătoare. Totuși, literatura de specialitate ne furnizează o multitudine de definiții ale sancțiunii juridice.

Gh. Boboș afirmă că „sanctiunea, fie că se referă la persoana autorului faptei ilicite, la bunurile acesteia sau la valabilitatea unor acte juridice, reprezintă întotdeauna înfăptuirea constrîngerii de stat, cu toate consecințele negative pe care statul le impune celui sancționat” [4, p. 215]. O altă definiție este dată de V. Dongoroz, potrivit căreia sanctiunea este „orice măsură pe care o normă de drept o statornicește drept consecință pentru cazul în care preceptul său va fi nesocotit, este o consecință a neobservării preceptului, fiindcă rațiunea sa de a fi, decurge din presupunerea că orice precept poate fi nesocotit” [6, p. 571]. În aceste definiții sanctiunea este privită, ca o reacție naturală a societății împotriva acelor membri care nesotesc legea.

O definiție mai complexă o găsim la autoarea Lidia Barac, ea definind sanctiunea ca fiind instituția juridică, ce cuprinde un ansamblu de norme juridice ce reglementează raporturile juridice prin intermediul cărora dreptul își găsește aplicarea propriu-zisă și prin care se asigură finalitatea acțiunii de tragere la răspundere juridică a tuturor celor care încalcă sau ignoră ordinea de drept, în scopul apărării societății civile și a individului împotriva atingerilor sau vătămărilor aduse prin săvîrșirea de fapte ilicite, în vederea restabilirii drepturilor, intereselor și valorilor încălcate, cu perspectiva diminuării fenomenului antisocial și antiuman, pentru menținerea și promovarea ordinii juridice și binelui public [1, p. 196].

În opinia cercetătoarei E. Satina, sanctiunea se examinează ca element obligatoriu al normei juridice, care prevede tipul și măsurile de asigurare de stat a dispoziției normei juridice și care conține aprecierea finală a comportamentului uman [14, p. 22].

Noțiunea de sancțiune deseori este egalată cu pedeapsa, cu măsurile de constrîngere de stat. Asemenea concepere este explicată prin

particularitățile predecesoare ale reglementării sancțiunii juridice și particularitățile de influență juridică în general, care, la rîndul său, sînt condiționate de o mulțime de factori: nivelul de dezvoltare social-economică, nivelul de dezvoltare a conștiinței juridice într-o societate concretă, obiceiurile formate, specificul sistemului juridic și mulți alți factori. Dacă apelăm la primele surse istorice ale dreptului, atunci observăm cu ușurință că în toate se conțin în special interdicții de săvîrșire a anumitor fapte și sînt prevăzute sancțiunile respective. Asemenea sancțiuni sînt exprimate prin pedepse. Importanța predominantă a interdicțiilor, ca tipuri specifice ale obligațiilor la primele etape de constituire a dreptului pozitiv, este condiționată de necesitățile primare ale organizației sociale de a elimina, a interzice fenomenele nedorite pentru ea. Desigur că, aceste necesități în procesul activității de legiferare capătă un caracter de clasă, deoarece se interpretează prin activitatea subiectivă a unui grup de oameni, însă totuși exprimă tendința societății spre menținerea ordinii sociale. În așa fel, interdicțiile și alte obligații stabilite inițial de dreptul pozitiv au pus la baza înțelegerii sancțiunii concepția, precum că ele pot exista doar sub formă de măsuri de constrîngere de stat și, în primul rînd, a pedepsei. Însă, odată cu evoluția raporturilor juridice are loc complicarea metodelor de reglementare juridică, apar tipuri de norme juridice mai noi. Treptat societatea a ajuns la situația, cînd în arsenalul mijloacelor de reglementare juridică și-au găsit locul nu doar normele juridice de interdicție și alte norme obligative, ci și cele de recomandare, de stimulare etc., însă interpretarea sancțiunilor a rămas neschimbată.

Apariția unor tipuri noi de norme juridice a condiționat și apariția unor tipuri noi de sancțiuni în activitatea practică și de aceea conceperea sancțiunilor doar ca pedepse și alte măsuri de constrîngere de stat

a condus la controverse și discuții în teoria generală a dreptului. În legătură cu aceasta, S. Alexeev destul de corect a reproșat că „în cazurile cînd se restabilește situația încălcată sau este prezentă constrîngerea prin obligația juridică impusă persoanei (de exemplu, restituirea forțată a obiectului proprietarului de către cumpărătorul de bună-credință, desfacerea căsătoriei, împărțirea bunurilor etc.), are loc nu sancționarea persoanei, ci aplicarea mai degrabă a unei măsuri de protecție” [10, p. 184].

După cum menționează politologul american L. Fridman, cuvîntul sancțiune prevede ceva mai mult, decît pedeapsa. El include și stimularea. Partea pozitivă a sancțiunilor (încurajarea, stimularea) este mai puțin cunoscută, deoarece literatura ne sperie cu latura criminală... Însă stimularea este o componentă importantă a sistemului juridic [15, p. 172]. Mai mult ca atît, dreptul în destinele sale, este legat de cele mai înalte valori umane, valori ce sînt acoperite de noțiunile standard, ordine de drept și binele public. Finalitățile dreptului sînt legate de ordinea socială, morală, binele colectiv și progresul social. Nu întîmplător s-a spus că dreptul trebuie să ducă la fericirea celui mai mare număr de oameni și să evite în cel mai înalt grad suferința, durerea [7, p. 30-33]. Astfel, putem conchide că, astăzi în doctrină interpretarea sancțiunilor este mult mai largă decît interpretarea pedepselor, acestea din urmă fiind incluse în sfera sancțiunilor. Deosebiri sînt legate atît de sfera conceptelor în discuție, cît și de regimul juridic diferit la care se supun cele două noțiuni [2, p. 219].

Cu toate că aparține domeniului general al constrîngerii, totuși sancțiunea juridică nu este sinonimă nici noțiunii constrîngerii etatice [5, p. 40]. Aplicarea sancțiunilor nu reclamă în toate situațiile intervenția forței publice; este cazul sancțiunilor de anulare, de reparare și de dezdă-

unare, a celor disciplinare, precum și a unora contravenționale. Doar când ele nu se execută de bună-voie, are loc execuția silită, prin intervenția forței de constrângere a statului. Sancțiunile penale și unele contravenționale comportă însă, în principiu, un caracter coercitiv. În statul de drept, aplicarea sancțiunilor este un act de putere, ce antrenează o mare răspundere politică și juridică; ea trebuie făcută numai de către organele competente, cu respectarea literei și spiritului legii, a drepturilor și libertăților omului [8, p. 371].

Prin concluzie, putem menționa că indiferent ce definiție este dată sancțiunii juridice în literatura de specialitate, ele toate analizează sancțiunea prin prisma particularităților acesteia. Astfel, sancțiunea juridică:

1) este îndreptată spre asigurarea executării normelor de drept, menținerea legalității și ordinii publice;

2) se realizează sub formă de măsuri cu diferit conținut;

3) nu toate măsurile care contribuie la realizarea normelor de drept sînt sancțiuni, ci doar acelea din ele care conțin aprecierea finală a faptei din punct de vedere al societății și statului;

4) este element obligatoriu al normei de drept, este dependentă de executarea sau neexecutarea dispoziției normei de drept ș.a.

Legătura strînsă și indestructibilă dintre încurajare și pedeapsă nu exclude caracterul independent al stimulării juridice. Stimularea poate fi aplicată, trebuie să fie aplicată și se aplică doar independent. Spre exemplu, una și aceeași persoană nu poate fi și stimulată și pedepsită pentru aceeași faptă. Stimularea și pedeapsa pot fi aplicate una după alta, dar ele vor confirma evaluarea diferitor fapte. Însăși faptele într-un fel pot avea legătură între ele, dar pedeapsa și stimularea nu vor avea legătură una cu alta, ci doar cu faptele ca atare. Cu toate acestea, stimularea și pedeapsa au diferite

forme de asigurare juridică. Dacă pedeapsa este asigurată în general prin măsuri de constrângere, atunci stimularea prin măsurile de constrângere doar este protejată. Asigurarea executării ei, de regulă, nici nu este necesară. Însă aplicarea stimulării este asigurată printr-o serie de garanții, inclusiv și juridice, printre care nu se regăsește constrângerea.

Clasificarea reprezintă un sistem de repartizare a unor fenomene, obiecte, noțiuni de același tip în clase, secțiuni ș.a. conform anumitor particularități comune. Cu scopul creării clasificării sancțiunilor juridice trebuie de selectat criteriul – particularitatea principală a sancțiunilor, conform căruia ele pot fi combinate în grupuri. Doctrina juridică furnizează o serie de criterii care stau la baza identificării diverselor tipuri de sancțiuni.

Astfel, după natura lor sancțiunile pot fi: patrimoniale și nepatrimoniale [3, p. 17]. Desigur că cele patrimoniale vizează patrimoniul persoanei, iar cele nepatrimoniale se referă la persoană - ca subiect al răspunderii, precum și la drepturile sale, ca de exemplu: privarea de libertate, decăderea din drepturi etc.

După gradul lor de determinare, sancțiunile pot fi: determinate, relativ-determinate, alternative și cumulative.

După ramura de drept în care intervin, deosebim: sancțiuni penale, sancțiuni civile, disciplinare, administrative, financiare, bancar-valutare etc.

După rolul lor avem: sancțiuni cu efect reprimator și sancțiuni cu efect reparator.

După modul lor de reglementare deosebim: sancțiuni generale (prevăzute în legi-cadru, coduri etc.) și sancțiuni speciale, reglementate prin legi speciale [1, p. 202].

În literatura juridică, destul de mult timp a dominat punctul de vedere precum că clasificarea sancțiunilor în sancțiuni de drept penal, administrative, disciplinare și patrimoniale evidențiază cel

mai bine particularitatea esențială a sancțiunilor juridice.

Însă, după cum corect a menționat O. Leist, această divizare reprezintă doar lista acelor sancțiuni de ramură care se aplică mai des decît altele. În baza acestei liste nu putem explica din ce cauză sancțiunea patrimonială poate fi aplicată concomitent cu oricare alta din cele trei tipuri. Această clasificare, de asemenea, nu explică și perspectivele de dezvoltare a sistemului de sancțiuni [11, p. 238]. Ea este de asemenea limitată, deoarece nu conține informații despre aprecierea faptei și, principalul, – nu corespunde înțelegerii obiective a sancțiunilor juridice în condițiile dezvoltării contemporane a societății și statului, nu cuprinde toate tipurile de sancțiuni, spre exemplu, sancțiunile de stimulare, sancțiunile de nulitate și altele.

Prezența în literatura juridică a mai multor tipuri de criterii de clasificare a sancțiunilor juridice, a condiționat necesitatea abordării și soluționării chestiunii cu privire la recunoașterea echivalenței lor sau delimitării uneia din ele în calitate de clasificare principală. Opiniile savanților din domeniu cu privire la această problemă s-au împărțit: unii consideră clasificările echivalente, alții oferă prioritate unei anumite clasificări. Spre exemplu, O. Leist propune ca un criteriu principal de clasificare a sancțiunilor în cele de restabilire a ordinii de drept încălcate și în sancțiuni pecuniare. În motivarea deciziei sale, O. Leist aduce următorul argument. Divizarea sancțiunilor în sancțiuni pecuniare și de restabilire a ordinii de drept absoarbe și clasificarea de ramură a lor. Mai mult decît, toate sancțiunile de ramură își găsesc locul în cea din urmă clasificare, totodată fiind expuse și în lista descriptivă, unindu-se în grupuri mai mari cu trăsături, calități, particularități tipice comune [12, p. 11-12]. Persoana care a comis încălcarea normei de drept este supusă influenței sancțiunilor reprezentate prin consecințe nefa-

vorabile din punct de vedere juridic, însă caracterul acestor consecințe este diferit, ceea ce este condiționat într-o anumită măsură de caracterul daunei cauzate. Dacă poate fi recuperată dauna cauzată, dacă poate fi restabilită integral sau parțial situația perturbată, dacă mai are rost executarea obligației neexecutate în modul corespunzător, atunci se aplică sancțiunile de restabilire a ordinii de drept încălcate. Însă, dacă este cauzat un prejudiciu care nu poate fi înlăturat, recuperat, dacă executarea obligației nu are rost sau dacă există necesitatea de a impune grevări suplimentare cu scopul prevenției generale sau speciale, atunci se aplică sancțiunile pecuniare.

În conformitate cu cele relatate, o clasificare mai reușită este cea elaborată de G. V. Nazarenko, deși și această clasificare prezintă unele lacune. G. Nazarenko delimitează sancțiunile în: sancțiuni pozitive și sancțiuni negative. Din sancțiunile pozitive fac parte măsurile de stimulare (sancțiunile de stimulare) și măsurile de restabilire a drepturilor subiective (sancțiunile de restabilire a dreptului). Din sancțiunile negative fac parte pedepsele (sancțiunile represive) și posibilitatea de recunoaștere a acțiunilor nevalabile (sancțiunile de declarare a nulității) [13, p. 80].

Criteriile, în baza cărora G. Nazarenko divizează sancțiunile în pozitive și negative nu sînt indicate de el, de aceea apare întrebarea: din ce cauză, spre exemplu, sancțiunile de restabilire a ordinii de drept se trec la sancțiuni pozitive, iar sancțiunile de declarare a nulității – la cele negative. Multe sancțiuni de restabilire a ordinii de drept au legătură cu încălcările normelor juridice, tot în același fel, ca și sancțiunile pecuniare, și uneori sînt nu mai puțin dăunătoare, decît sancțiunile pecuniare. Însă G. Nazarenko trece sancțiunile pecuniare la cele negative, iar cele de restabilire a dreptului la sancțiuni pozitive. Această contradicție este condiționată de faptul, că autorul

înțelege prin sancțiuni de restabilire a ordinii de drept toate măsurile de restabilire a drepturilor subiective, provocate, de regulă, de infracțiuni, precum și de alte încălcări de drept, ceea ce a și condiționat imperfecțiunea clasificării făcute de el. Pentru definirea sancțiunilor negative și pozitive trebuie de scos în evidență particularitățile lor.

Sancțiunile pozitive: 1) reprezintă măsurile favorabile pentru persoana față de care sînt aplicate; 2) conțin aprecierea pozitivă din partea societății și statului; 3) sînt legate de acțiunile pozitive și dorite pentru societate.

Particularitățile sancțiunilor negative: 1) reprezintă consecințele nefavorabile pentru persoana față de care se aplică; 2) conțin condamnarea, aprecierea negativă din partea societății și statului; 3) se realizează prin intermediul aplicării directe sau indirecte a constrîngerii de stat; 4) sînt legate de fapte ilegale și întotdeauna se realizează în cadrul răspunderii.

O altă clasificare importantă în literatura de specialitate este clasificarea sancțiunilor în: materiale și procesuale. Valoarea clasificării propuse constă în faptul că ea cuprinde nu doar domeniul dreptului material, ci și al celui procesual. Existența sancțiunilor procesuale în drept nu este recunoscută de toți, ceea ce este motivat prin poziția precum că dreptul procesual este o formă de existență a dreptului material. Stabilind normele juridice, statul concomitent a stabilit regulile de realizare a lor – normele procesuale, care au un obiect special de reglementare, ce include raporturile sociale care apar în procesul de realizare a normelor tuturor ramurilor de drept. Realizarea normelor procesuale, la rîndul său, este asigurată într-o anumită măsură de sancțiunile procesuale. Normele juridice materiale și procesuale, la fel ca și sancțiunile materiale și procesuale, pe de o parte, nu pot fi examinate separat unele de altele, pe de altă parte,

nu este corect să nu fie recunoscută existența sancțiunilor procesuale, odată ce regulile stabilite de realizare a acțiunilor procesuale necesită mijloace normative de asigurare și încălcarea lor conduce la survenirea anumitor consecințe juridice, multe din care au particularități de sancțiuni juridice.

De regulă, sancțiunile procesuale sînt înțelese ca consecințe nefavorabile ale neexecutării dispozițiilor normelor procesuale și sînt clasificate în sancțiuni de restabilire a dreptului și sancțiuni represive. La o astfel de abordare, ies la iveală aceleași neajunsuri, care au fost menționate la cercetarea sancțiunilor aplicate în dreptul material.

Concluzii. Reieșind din cele menționate, se poate conchide că sancțiunea apare ca o categorie juridică ce se regăsește în diferite ramuri de drept. În pofida rolului și a locului ce revine sancțiunilor în sistemul nostru juridic, acest concept nu este, așa cum judicios s-a arătat, încă elaborat sau suficient conturat din punct de vedere teoretic. În funcție de obiectul normelor de drept încălcate, sancțiunile juridice dobîndesc valențe specifice. Așadar, în orice societate, normele și sancțiunile juridice ocupă un loc central în cadrul mijloacelor de constrîngere și control social. Cu toate acestea, ele se dovedesc a fi ineficiente și devin ineficiente dacă nu există garanția că au fost înțelese, urmate și respectate de către indivizii sau grupurile sociale cărora le sînt adresate. Mai mult ca atît, ele reprezintă principala modalitate prin care autoritatea publică protejează și organizează prin constrîngere legitimă condițiile de viață ale societății. Ele contribuie la aplanarea potențialelor elemente de conflict, la garantarea respectării drepturilor și obligațiilor legale, prin limitarea reciprocă a acțiunilor indivizilor, ca și la restabilirea ordinii sociale și normative perturbate prin acte și fapte ilegale. Totuși, realizarea dreptului nu trebuie redusă doar la aplicarea sancțiunii, căci

dreptul se realizează, în principal, prin intermediul răspunderii juridice, care la rindul său, este o veritabilă instituție juridică, ce nu se reduce la aplicarea sancțiunii, finalitățile ei fiind multiple, legate de adevărate valori umane, sancțiunea fiind doar unul din instrumentele de realizare a răspunderii juridice, dar nu singurul.

Referințe bibliografice

1. Barac Lidia. Elemente de teoria dreptului. București: Ed. ALL BECK, 2001.
2. Barac Lidia. Răspunderea și sancțiunea juridică. București: Ed. Lumina Lex, 1997.
3. Bentham J. Introducere în principiile de morală și legislație, 1789.
4. Boboș Gh.. Teoria generala a dreptului. Cluj Napoca: Ed. Dacia, 1994.
5. Ceterchi Ioan, Craiovan Ion. Introducere în teoria generală a dreptului. București: Ed. ALL, 1993.
6. Dongoroz V. Drept penal. București, 1939.
7. Paroșanu N. Unele aspecte privind evoluția conceptului de pedeapsă în istoria gândirii politico-juridice. În: *Legea și viața*, 2007, nr. 7, p. 30-33.
8. Radomir Lukic, *Théorie de l'Etat et du Droit*, Dalloz, 1974, Paris.
9. Santai I. Introducere în studiul dreptului. Universitatea din Sibiu, 1996.
10. Алексеев С.С. Общая теория социалистического права. Вып.2. Свердловск. 1964.
11. Лейст О.Э. Санкции в советском праве. М.: Госюриздат. 1962.
12. Лейст О.Э. Санкции и ответственность по советскому праву. М.: МГУ. 1981.
13. Назаренко Г.В. Теория государства и права: учеб. пос. / М.: Ось-89, 1999.
14. Сатина Э.А. Основные аспекты правового санкционирования. Автореф. канд. дис. Саратов. 2001.
15. Фридмэн Л. Введение в американское право. Москва, 1992.